

ונשמת ש-די תבינה תשס"א



הרמב"ן בהקדמתו לספר איוב, פותח בענין האמונה בידעת הא' יתברך והשגחתו בכלל ובפרט, שהן פנות גדולות מתורת משה רבינו ע"ה, ומי שאינו מאמין בזה וסבור כי אדם יכול במקרה להפגע ע"י אסון או צרה, או להתעשר לא בחפץ אלוך, הריהו כופר ומאבד חלקו לעולם הבא. "וכן הכופר בהשגחה, שיאמר שאין הבורא משגיח על בני אדם אם יעשו טובה או רעה, ואם ישיגם ריוח והצלחה או צער ואסון, הכל מקרה הוא להם, לא בחפץ אלו' ולא בכוונתו להם, גם לזה אין לו חלק לעולם הבא".

ובהמשך כתב, "ויש דבר מכאיב הלבבות ומדאיב המחשבות, ממנו לבדו נמשכו רבים בכל הדורות לכפירה גמורה, והוא: הראות בעולם משפט מעוקל, וצדיק ורע לו רשע וטוב לו. כי יאמרו מדוע דרך פלוני ופלוני צלחה, ולמה פלוני ופלוני שיראו צדיקים אבדו. זה שורש המרי בכל המורדים מכל אומה ולשון". ומאריך בכל הדעות שנאמרו בענין, ואח"כ כתב: "ודע כי מאשר הענין הזה" – השאלה הזאת באמונה על צדיק ורע לו רשע וטוב לו, היא – "פינה גדולה בתורה, וראות הענין בתחלתו מבוכה רבה – נתיחד לנו בו ספר אחד כולו, והוא ספר איוב. ויש מרבתינו שאמר כי משה רבינו כתבו, ונאמר לו מפי הגבורה ענין האיש ההוא והחבירים ההמה, כאשר נאמר לו מפי הגבורה ספר בראשית. ונצטוו בכתיבתו מפני היות ענינו שורש באמונה ויסוד התורה". לפי דעה זו כל הויכוח של איוב ורעיו וכל מהלך הענינים המתואר בספר איוב נמסר למשה רבינו מפי הגבורה כמו ספר בראשית, והוא יסוד התורה. "ודע כי שם בספר ההוא יקשו כל העולה על הלב להקשותו בענין הזה, ושם צריך שיהיה התירוץ הגמור". ואכן, מי שלומד את ספר איוב רואה כי מקשים בו "כל העולה על הלב להקשותו בענין הזה", זה הנושא המקיף את כל הספר, ונשאלות בו השאלות הנוקבות ביותר בענין זה. השאלה מדוע דרך רשעים צלחה (ירמי' יב, א) חוזרת שם על עצמה בכל מיני לשונות, ישליו אהלים לשודדים ובטוחות למרגיזי א-ל (איוב יב, 1), מדוע כל כך טוב לרשעים ומרגיזי א-ל ומצליחים בדרכם. והשאלה מדוע אפילו ילדים קטנים שלא טעמו טעם חטא סובלים יסורים, ויש שמראשית יצירתם נולדים לתוך פרשת חיים רצופת סבל ויסורים כל ימי חייהם, מדוע מגיע להם כל היסורים הללו. וכן הטענה "על דעתך כי לא ארשע וגו'", ידיך עצבוני ויעשוני" (שם יז, ח), שהיא כעין קריאת-תגר כלפי מעלה, הרי אתה עשית אותי, ומדוע עשית אותי באופן כזה שאחטא. וכגון מי שנולד בתכונה קשה של כעס שאינו יכול לעצור ברוחו, או במדה רעה אחרת, ענינים שאינו מסוגל בכלל להתמודד עמהם. וטוען כלפי מעלה "על דעתך כי לא ארשע", הרי היית יכול לעשות אותי אחרת ואז לא הייתי חוטא. ועוד טענות שונות מענינים אלו נזכרות בספר הזה.

אכן כדברי הרמב"ן "שם צריך שיהיה התירוץ הגמור", אם כל ספר איוב מיוסד על שאלה זו, הרי בו צריך להמצא התירוץ הגמור על כל הקושיות הללו. "כי כן יראה מדברי אליהוא שהוא תירץ

* במסבת מלוה מלכא לבני הישיבה, מוצש"ק פרשת שמות תשמ"ו. יו"ל סיון תשס"א.

הכל, ואיוב קבל דבריו ושתק לו", שמקודם התווכח איוב עם כל רעיו שניסו לענות על שאלותיו, אבל אחרי ששמע את דברי אליהוא לא כתוב עוד שענה לדבריו, ומשמע שאחרי תשובתו נהיה הכל מתורץ וקיבל איוב את דבריו. ומיד אח"כ כתוב דבר ה' אל איוב, "האלקים יתברך השיב לאיוב ודבר אליו ונתווכח עמו, והוא יתוודה על תלונתו, וקבל הא' ממנו תשובתו והודאתו, ואי אפשר שישאירהו במבוכה הקודמת לו", ומזה נמי מוכח כי אחרי דברי אליהוא נסתלקו כל המבוכות. והדברים סתומים, וכבר עמדו עליהם המפרשים, מה היה החידוש של אליהוא, מה היא התשובה שענה לו שתירצה לו את כל קושיותיו. וכמש"כ הרמב"ן "והאמת כי לפי פשטי הכתובים ולפי המתפרש בהם ביד מפרשי המקרא לא יספיקו להסיר המבוכה". והרמב"ן מיישב הענין ע"פ דרכו במהלך שלם שבדברי אליהוא נתגלה סוד הגלגול.



וי"ל הענין בעוד דרך, שעיקר תשובת אליהוא טמונה בפתח דבריו, שאמר ונשמת ש-די תבינם (איוב לב, ח), וכמו דאיתא ע"ז בזה"ק (ז"ח בראשית) "הנשמה היא מביאה לאדם להכיר את קונו". כי הנה זאת לדעת כי ספר איוב הוא ספר של מאמינים, וכפי שרואים בכל דבריהם של איוב וחבריו שאין המדובר באנשים שמטילים איזה ספק באמונה. ובכלל אצל אדם חכם לא יתכנו ספקות באמונה, כמד"כ (תהלים צב, י) איש בער לא ידע וכסיל לא יבין את זאת, אבל כל מי שאיננו בער לא שייך שיטיל ספק באמונה. וכמשל המובא בספרים, לציור נאה ביותר, עשיר-הבעה ורב משמעות, וכל חלקיו עשויים בדייקנות מופלאה, שכל המתבונן בו רואה כי הושקעה בו גאונות עצומה וכשרון אמנות מיוחד במינו. אם יבוא אדם ויאמר כי ציור זה נוצר במקרה, ע"י קסת דיו שעמדה על השולחן ונפלה, ומהדיו שנשפך נתהוותה יצירה מופלאה כל כך – וכי אדם כזה יחשב לבר דעת. וכל זה עדיין לא נחשב אפילו למשל לעומת נפלאות הבריאה שיש בעולם ובאדם. ורק כסיל ובער מסוגלים להרהר אם העולם נברא בכח עליון של הבורא ית', או שנהיה בדרך מקרה. ולא על שאלה זו נתייחד ספר איוב, ואינו עוסק בה כלל.

הקושיות והמבוכה שעליהם סובב ספר איוב, הם שאלות של מצוקת נפש המעיקות על לב האדם. שכן לא כל מה שאדם אינו מבין מהוה קושיא, יש דברים שאינם מבין אותם אך אינם מעניינים אותו ולא טורדים את מנוחתו. אך יש שאלות שאינם מבין וזה יוצר אצלו מבוכה ומטריד את שלות נפשו, "מכאיב הלבבות ומדאיב המחשבות". ויש שזה עלול גם לדחות אותו כדברי הרמב"ן, שאינו מסוגל לקבל דבר כזה, יש לו שאלות כל כך קשות שאינם מסוגל להשלים עם זה. יש שאלות שהם כקריאת-תגר, הוא לא מקבל את המציאות הזאת וקורא תגר. וכמו שאמר איוב שהיה רוצה לבוא לעמוד למשפט כביכול עם הקב"ה.

ועל כך באה תשובת אליהוא (לב, י-יז): "ויען אליהוא בן ברכאל הבוזי ויאמר צעיר אני לימים ואתם ישישים על כן זחלתי ואירא מחוות דעי אתכם. אמרתי ימים ידברו ורוב שנים יודיעו חכמה". כלומר, סבור הייתי שאתם גדולים בשנים ממני ואני יותר צעיר, וממילא אינו צריך לדבר. אבל אחרי שכולם נשארו לשתוק ולא היה להם עוד מה לענות לאיוב, נענה אליהוא ואמר את דברו: "אכן רוח

היא באנוש ונשמת ש-די תבינם". כאן טמונה התשובה שענה לאיוב, כדברי הזהר חדש: "הנשמה היא מביאה לאדם להכיר את קונו". האמונה היא הכרת ה'. יש סוברים כי אמונה היא ענין רגשי, שמתוך הרגש באים לאמונה. ויש שמנסים להגיע לאמונה מצד המח, חוקרים ומעמיקים ומוכיחים, ומתריצים תירוצים ליישב הקושיות, כדרך שנגשים לכל ענין שכלי בלתי מובן עד שמבררים אותו. אך למעלה מכל זה יש דרך שלישית של אמונה באמצעות הנשמה – הנשמה מלמדת את האדם להכיר את קונו. ככתוב (משלי כ, כז) נר ה' נשמת אדם, נשמת אדם היא נר ה', וכאשר אדם זוכה והנשמה מאירה בו אז אין עוד דבר בעולם שישתווה לעוצמה ולבהירות ולוודאות שמקבל מהארת נר ה' נשמת אדם. יש יחידי סגולה שזוכים תמיד בכל עת לאור הנשמה, ויש שזוכים לזה בשבת-קדש, ויש שאינם זוכים לבהירות הזאת רק פעם אחת בשנה. וכגון בשעה הגדולה של נעילת יום הכיפורים כאשר צועקים ה' הוא האלקים, יש מי שאמונתו אז יותר ברורה – לאין ערוך – ממראה עינים, הוא רואה כי ה' הוא האלקים בראיה כל כך חזקה ובהירה שאין דומה לה. העוצמה של הכרת המח, או הרגש, ללא אור הנשמה, איננה אפילו בגדר משל ודמיון לכח של נשמת יהודי בשעה שהיא מאירה בו. כי הנשמה היא עצם מעצמותו ית', חלק אלו' ממעל, וקשורה בעליונים, והיא מרגישה את האלקות, וחיה את המציאות של "ואתה מחיה את כולם", וכאשר אור אלקים חי ומפעם באדם אין עוד דבר ברור ובהיר ממנו.

ואז לא רק האמונה בהירה אצלו, כי אז גם ברורה לו ההרגשה שהעולם כולו טובל בים של חסדי הבורא, כי א-ל טוב וסלח אתה, כל הבריאה מלאה רחמים וחסדים לאין שיעור וללא גבול. הוא רואה את השמים ואת הארץ וכל צבאם, הוא רואה את השמש, ורואה כי הכל עשוי למטרה אחת, כל העולם נברא בכוונה אחת להיטיב לברואיו בכל פרט ופרט. הרחמים והחסדים הכי גדולים שמסוגל מח אנושי להעלות על דעתו – הם כאין וכאפס לעומת הים של חסדי ה' שכל הבריאה טובלת בו, כי טוב ה' לכל, בלי יוצא מן הכלל.



ומה התשובה לקושיות האמורות, מה עם התינוקות שנידונו ליסורים כל חייהם עוד לפני שהתחילו בכלל לחטוא, האם גם עבורם טוב ה' לכל; ואיך מתגלה חסד ה' על אנשים אלו שכל חייהם סבל ויסורים; וכן שאר השאלות הנזכרות. התשובה היא ע"פ משנ"ת שלא כל דבר בלתי מובן מהוה קושיא, קושיא היא מציאות מסויימת של מבוכה המטרידה את האדם וגורמת לו למצוקה נפשית. יש שאדם רואה בחבירו דברים בלתי מובנים לו וזה לא מעורר אצלו שום שאלה, אבל יש שרואה בו דברים שנראים כסתירה ואינם מתיישבים עם דמותו בעיניו, וזה דבר שמערער אצלו מוסכמות וגורם למבוכה, ואינו יכול לקבל זאת. זה הגדר של שאלה וקושיא. אכן כל זה הוא בתנאי שהמציאות עליה נסובה השאלה יש מקום להסתפק בה, אך אם יקום אדם בעיצומו של יום ויערים שאלות וקושיות שלא יתכן כי כעת יום, זה לא יגרום לאף אחד להסתפק במציאות היום, גם אם לא יהיה לו מענה לכל הראיות המוצקות הללו. כי כאשר אדם בעצמו רואה את המציאות לא יכולה להיווצר אצלו שאלה על כך, כי מה יוסיפו או יגרעו כל הקושיות, וכי ניתן להטיל ספק

במציאות היום. על כן שאלה שאינה מטילה שום ספק איננה בגדר קושיא, למרות שאינו מבין את התופעה.

וזה כח האמונה של נשמת ש-די תבינם, שנותנת לאדם הרגשה ברורה שאין להסתפק בה שכל העולם טובל בים של חסד, ורחמיו על כל מעשיו. אמנם יש דברים שאינו מבין איך הם מתיישבים עם זה, אבל אין כאן שום בית אחיזה לשאלות. זה לא שאלה וזה לא מטריד אותו, מפני שזה לא מטיל אצלו כל ספק, וממילא אין זה גורם לו שום מבוכה ואין לו שום מצוקה נפשית. ההרגשה שלו ובהירות האמונה שלו יותר חזקים מכל השאלות.

ומצינו בחובת הלבבות (שער אהבת ה', פ"א) ציור שיש ללמוד ממנו לאלו מדרגות של אהבת ה' יכול ילוד אשה להגיע מכח בהירות האמונה. הוא מתאר שם אחד מן החסידים, אשר שמו לא פורש, שהיה קם בלילה, ואמר: "אלקי, הרעבתני, ועירום עזבתני, ובמחשכי הלילה הושבתני." – אך עם כל זאת – "ועוזך וגדלך הורתני". והמשיך ואמר: "אם תשרפני באש – לא אוסיף כי אם אהבה ושמחה בך". כביכול מן השמים מנהיגים אותו ביסורים הכי קשים, הוא עירום ללא בגדים; ושרוי בחשיכה באין לו נרות להדליק; והוא רעב, כידוע שיסורי רעב הם מהיסורים הקשים ביותר. ובמצב כזה הוא קם בלילה, ולבבו בוער באהבת ה'. ומה יש לו לומר להשי"ת, הוא לא קורא תגר ולא שואל קושיות, דבר אחד יש לו לומר, אפילו אם תשרוף אותי באש לא אוסיף כי אם אהבה ושמחה בך, כמי שאומר כביכול אינך יכול להרחיקני ממך, כי כל מה שרק תעשה לי לא אוסיף כי אם לאהבה אותך. ומסיים שם, דזהו שנאמר (איוב יג, טו) הן יקטלני לו אייחל. ואיך יכול אדם להגיע לדרגה כזאת של אהבת ה' ושל בהירות באמונה. והלא אנשים נופלים מאמונתם מחמת קושיות כאלו, וכדברי הרמב"ן שמענין זה לבדו "נמשכו רבים בכל הדורות לכפירה גמורה". וכפי שראו במיוחד אצל אנשים שעברו את השואה הנוראה בדור האחרון, שהיו רבים שנחלשו ונפלו באמונה, הם קראו תגר, והיו להם קושיות ללא תירוצים. וכאן מתואר חסיד שקם בלילה במצב כזה, ויתכן שזה לא היה רק פעם אחת, ובתוך כל היסורים אלו הם דבריו. איך משיג אדם אמונה עילאה כזאת.

התשובה היא, כי "נשמת ש-די תבינם" היא הנותנת באדם הרגשה כזו של מהימנותא שלימתא. יש אמונה מתוך שאדם מבין וזה ברור לו, ואף יש לו תירוצים על הקושיות. אבל יש בחינה נעלה של מהימנותא שלימתא שהיא אמונה מסוג אחר לגמרי. כאשר יש לאדם מהימנותא שלימתא, אימון מלא בצור תמים פעלו, ואימון מלא באהבה שהקב"ה אוהב אותו – בבהירות ובעוצמה שרק "נשמת ש-די תבינם" מסוגלת לנטוע באדם – אז אין מה שיכול לערער אותו. אם האהבה אליו היא בלי גבול, והמסירות היא בלי גבול, והרצון להיטיב הוא בלי גבול, אזי פשיטא שאם חותכים בבשרו הרי זה מה שיש לעשות עכשיו, ומה זה משנה אם הוא מבין זאת אם לאו, וכי הוא מסוגל בכלל להבין את הכל. אבל למה שהיסורים יעוררו בו איזה תרעומת או מרירות.

ועל דרגה זו נאמר (תהלים כג, ד) גם כי אלך בגיא צלמות לא אירא רע כי אתה עמדי. יש אדם שמאמין אבל לבו דופק מפחד, אך כאשר יש אמונה בהירה זה משקיט גם את הלב. כשיש מהימנותא שלימתא, אימון מלא, אז לא אירא רע, הוא בכלל לא מפחד ולבו לא דופק. הוא מהלך

בגיא צלמות ובמו אש, ולבו רגוע כעל מי מנוחות, לא אירא רע כי אתה עמדי. אין כח בעולם שיכול להתמודד עם בהירות האמונה של יהודי כאשר אור הנשמה מאיר בו.

זו היתה התשובה שהניחה דעתו של איוב, כמש"כ הרמב"ן ש"כן יראה מדברי אליהוא שהוא תירץ הכל, ואיוב קבל דבריו ושתק לו". וכשאדם זוכה לדרגת האמונה הזאת אז השאלות אינן מטרידות אותו ואינו זקוק לשום תירוץ. ואדרבה, נשמת ש-די תבינס נותנת לו את ההכרה הזאת גופא, שהבנתו קטנה ומוגבלת. הוא מתחיל לראות את עצמו באור הנכון, מה הוא ומה חייו, כמה גדול המח שלו וכמה בכלל הוא מסוגל להבין. וכלום מסוגל הוא להקיף ולהבין את עומק הנהגת הבורא בבריאה. ועל זה נאמר בהמשך (לח,א-ה): "ויען ה' את איוב מן הסערה ויאמר. מי זה מחשיך עצה במלין בלי דעת. אזור נא כגבר חלציך ואשאלך והודיעני. איפה היית ביסדי ארץ הגד אם ידעת בינה. מי שם ממדיה כי תדע או מי נטה עליה קו" וגו'. בפרק זה הקב"ה התחיל לשאול אותו על כל עניני הבריאה, שמים וארץ וכל צבאם, וכי מבין אתה כיצד נבראו ועל מה הם עומדים. כלום מבין אתה את מערכת הכוכבים והמזלות, שיש מהם הרחוקים ממנו מהלך מליארדי שנים. וכי מבין אתה את הסודות העמוקים שיש בכל חלק מחלקי הבריאה, כיצד הוא עשוי ואיך הוא מתנהג. ובספר הישר (פי"ג) כתב שצריכים ללמוד תדיר פרקים אלו של מענה ה' לאיוב. שכאשר אדם מתבונן בזה הוא נוכח לראות כי כל היקף המח שלו הוא אפס הגמור, ומה הוא בכלל מסוגל להבין. וא"כ מאי נפקא מינה אם הוא מבין אם לאו, וכי יש לו את הכלים לבחון את הנהגת הבורא ולהבינה, החקר אלו' תמצא (שם יא,ז).



ובסיום הענין נאמר (מב,א-ב) "ויען איוב את ה' ויאמר ידעתי כי כל תוכל ולא יבצר ממך מזימה וגו'. לשמע אוזן שמעתיך ועתה עיני ראתך. על כן אמאס ונחמתי על עפר ואפר" (שם ה-ו). כלומר, עד עתה רק לשמע אוזן שמעתיך, אבל עתה עיני ראתך, ומשום כך אמאס בכל דברי שדיברתי עד כה, כפי' האבן עזרא. הדרגה של "ועתה עיני ראתך" היא כח הבהירות של נר ה' נשמת אדם המאיר באדם, שמסלק את כל הקושיות ואת כל המבוכות.

وهוא כמו שמצינו במדרש ריש לך לך (ב"ר לט,א), עה"פ לך מארצך וממולדתך. רבי יצחק פתח, שמעי בת וראי והטי אזנך ושכחי עמך ובית אביך. אמר רבי יצחק, משל לאחד שהיה עובר ממקום למקום וראה בירה אחת דולקת, אמר, תאמר שהבירה זו בלא מנהיג, הציץ עליו בעל הבירה, אמר לו, אני הוא בעל הבירה. כך לפי שהיה אבינו אברהם אומר תאמר שהעולם הזה בלא מנהיג, הציץ עליו הקב"ה ואמר לו אני הוא בעל העולם. ובבית אברהם יש מאמר שלם על דברי המדרש, ושם מרחיב בביאור הקושיא של בירה דולקת, שזה אמור על שאלת צדיק ורע לו רשע וטוב לו שעליה סובב ספר איוב. שכאשר איש יהודי יוצא לרחוב ומתבונן על כל הנעשה לבו מתפוצץ בקרבו, "די הארץ ווערט צושפרונגען". כאילו זה ח"ו עולם של הפקר, הרשעים מצליחים, ואילו הצדיקים ההולכים בדרך התורה אין להם כלום, וכלשה"ק: "או א ברעקל הערליכקייט גייט פארקערט". ואפילו אלו שטוב ורע מעורבים אצלם נוחלים הצלחות מופלגות, אבל היכן שיש נקודת אמת

לאמתה "גייט פארקערט", דרכם רצופה כשלונות ואינם מצליחים. וכן ברוחניות, אדם רואה שכל מציאותו הרוחנית בוערת בבחינת בירה דולקת, ואינו יודע מה לעשות. מה רוצים ממנו. כל אימת שהוא לוקח את עצמו לאיזו עליה רוחנית הוא מקבל מכה שמחזירה אותו לאחור. ומה מתרחש כאן, תאמר שהבירה הזו בלי מנהיג? ! וכי זהו עולם הפקר ח"ו.

מיד הציץ עליו בעל הבירה וא"ל אני הוא בעל הבירה. הציץ עליו בעל הבירה היא הדרגה הזאת של בהירות האמונה מכח הנשמה, שהרי לא ענה לו כלום, רק הציץ עליו בעל הבירה, אך כאשר רואה כי אני הוא בעל הבירה, אז פתאום הכל נעשה נהיר וברור ונסתלקו כל המבוכות. ה"בירה דולקת" תמשיך גם הלאה לדלוק, אבל כאשר הציץ עליו בעל הבירה נהיה לו טוב בכל חדרי הנפש. התשובה של "נשמת ש-די תבינם" משרה מתיקות על נפש האדם, זה עושה לו טוב, וכעין רווחה מתפשטת בלב. והמתיקות הזאת יותר עריבה עליו מאשר אילו היה מבין את הדבר בשכלו.

וזו כוונת המדרש שמסמיך לכאן את הפסוק שמעי בת וראי ושכחי עמך ובית אביך. היינו כי יש אמונה בבחי' "שמעי", ויש בבחי' "וראי". ואם רצונך להגיע לדרגת ראייה, שמעי בת וראי, בחי' הציץ עליו בעל הבירה, העצה היא: ושכחי עמך ובית אביך, לא תוכל להשיג זאת בדרגה בה אתה עומד, אלא צריכים לעבור לדרגה עליונה שונה לגמרי. ואלו היו דברי איוב: לשמע אוזן שמעתיך, בדרגה של "שמעי בת" כבר אחז גם מקודם, אבל דרגת "וראי" עוד לא היתה לו. ועתה עיני ראתך על כן אמאס ונחמתי על עפר ואפר, כאשר עיני ראתך כבר אין לו שום טענות, הכל נהיה לו טוב, הכל מתורץ והכל ברור, כאשר רואה כי הצור תמים פעלו.



וע"פ הדברים האמורים יש לבאר ענין הויכוח של משה רבינו ע"ה עם הקב"ה, כאשר שלחו לגאול את ישראל ממצרים, שהיא פרשה תמוהה ביותר. בתחילה כתיב (שמות ד, א) ויען משה ויאמר והן לא יאמינו לי ולא ישמעו בקולי, ואיתא בחז"ל שנחשב לו לפגם מה שאמר על ישראל והן לא יאמינו לי. ויש להבין מה היתה כוונתו בדברים אלו. ובהמשך אחר שהראה לו הקב"ה את כל האותות, כתיב (שם י) בי ה' לא איש דברים אנכי, כמי שמנסה להתחמק מהשליחות. ואחרי שהשיב לו הקב"ה מי שם פה לאדם וגו', שוב אמר בשלישית (יג) ויאמר בי ה' שלח נא ביד תשלח, תמסור את השליחות לאחר. והנה כל הויכוח הזה מפליא ביותר, וכי משה רבינו היה סבור שהקב"ה בחר בו באקראי לשליחות זו, ומה יש לו לומר להקב"ה את מי לשלוח. והלא משה רבינו היה "עבד נאמן", תואר שלא נאמר על איש זולתו, ועבד נאמן עושה רצון אדונו ללא שאלות וחקירות, וללא ויכוחים. וכאן הקב"ה שולח אותו שוב ושוב, וחוזר ומבקש ממנו, והוא כאילו מחפש את כל הדרכים להפטר מן השליחות. ומה היתה כוונתו בזה.

ויתכן לבאר ע"פ האמור, שלא ביקש להפטר מן השליחות, אלא כל דבריו היו עתירה ובקשה ששליחותו תהיה באופן אחר יותר נעלה, לטובתם של ישראל. דהנה יסוד ענין גלות מצרים היה כלשון רש"י (בראשית מז, כח) שנסתמו עיניהם ולבם של ישראל, ולעומת זה סוד הגאולה תלוי בפתיחת שערי המח והלב. וכמו שנאמר על משה רבינו גואלם של ישראל (שמות ב, ו): ותרא את הילד והנה נער

בוכה, הניצוץ הראשון של הגאולה היה בדמות והנה נער בוכה, וכדאיתא שאתחלתא דגאולת מצרים היתה בויאנחו בני ישראל ויזעקו. כי בעת נסתמו עיניהם ולבם אין אדם מסוגל לא לצעוק ולא לבכות. וכפי שמתארים אלו שעברו את השואה הנוראה רח"ל, שאנשים היו כמאובנים ולא היו מסוגלים להזיל דמעה גם כשראו בעיניהם את המחזות הקשים ביותר. וכן ברוחניות יש שאדם נופל ונכשל, ויש לשאול עליו מדוע אינך בוכה לפחות בדמעות שליש על מצבך, אך האמת היא שגם לזה אינו מסוגל, הוא סגור לגמרי בבחי' נסתמו עיניהם ולבם ואף לבכות אינו יכול. אך כאשר התחילה להתנוצץ ראשית הגאולה נאמר ותרא את הילד והנה נער בוכה, הנער הוא משה רבינו שמסמל את כלל ישראל, ואף כלל ישראל עצמו נקרא נער, כדכ' (הושע יא, א) נער ישראל ואובהו. אז התחילו הבכיות והזעקות הראשונות, וכאשר אוחזים ב"והנה נער בוכה" זה כבר אתחלתא דגאולה.

וכאשר שלחו הקב"ה למשה, ונתן בידו את האותות והמופתים, ביקש משה רבינו שגאולתם של ישראל תהיה בדרגה עילאה של מהימנותא שלימתא, שיפתחו עיניהם ולבם ויתגלה בהם אור הדעת ואור הנשמה, וממילא תתבטל מהם הגלות. וזהו שאמר והן לא יאמינו לי. כי ידע את הילוך המחשבה של בני ישראל, שנמצאים בגלות קשה ומרה הנמשכת כבר מאתים ועשר שנה, ונתונים לגזרות קשות מסמרות שער, שמשליכים את ילדיהם ליאור, ומשקעים אותם בחומות הבנין. ואף אחד אינו מבין למה, מה חרי האף הגדול הזה, ועל מה עשה ה' ככה. וכמו שפירש א"א אדמו"ר זי"ע את תמיהת משה מדוע לא יבער הסנה, שהיה תמה על כח הקיום של בני ישראל. כיצד הם מחזיקים מעמד ואינם נשרפים לגמרי כאשר הטומאה מכלה את נשמותיהם והמצרים מכלים את גופם, איך זה לא התמוטטו לגמרי, הרי זה למעלה מכח אנושי. הוא ראה אש בוערת ואוכלת בכל פה את הגוף והנשמה של ישראל, שסובלים כאלו יסורים הנמשכים כבר מאות שנים. והרי בדורנו אנשים שעברו כמה שנים את יסורי השואה אינם יכולים לשכוח זאת לעולם כל ימי חייהם, וכאן מדובר בדורות על דורות הנולדים לתוך מציאות איומה של שעבוד ויסורים. ומדוע לא יבער הסנה, מהו כח הקיום של ישראל שמחזיקים מעמד בתוך האש האוכלת בהם. וסבר משה כי במצב כזה מה תועלת במופתים, בני ישראל צריכים כאן כעין "עזרה ראשונה" של חיזוק באמונה, ובהירות באמונה, שזה עדיף מכל המופתים. מוכרחים לרדת להאיר להם קצת את העינים, שיאמינו במהימנותא שלימתא, ואז כבר יוכלו לסבול את כל היסורים ושום דבר לא יטריד אותם. שכן כל ההוכחות החותכות, והמופתים הכי גדולים, הם כאין וכאפס לעומת הבהירות שיש לאדם כאשר הקב"ה משפיע לו את אור האמונה, שאז זה הרבה יותר ברור אצלו מכל המופתים שיראה בעיניו. כי אין שום דמיון בין העוצמה של הנשמה למראה-עינים של אותות ומופתים.

וזו היתה הכוונה באומרו שלח נא ביד תשלח, הוא לא סירב לשליחות ולא ביקש להתחמק, אלא שלא רצה כי הגאולה תהיה בדרך של מופתים. כי אמנם מופתים יכולים להשפיע על האדם שיאמין, אבל במצב כזה שישראל נתונים בו מה יועילו להם מופתים. וזהו שאמר שלח נא ביד תשלח, כמי שאומר שבשביל הדרך של מופתים לא זקוקים לו, ואפשר לשלוח כל אדם אחר שיעשה את המופתים ויוציא על ידם את ישראל ממצרים. בדבריו אלו ביקש והתחנן להשפיע לישראל את בהירות האמונה, להאיר להם את דרגת מהימנותא שלימתא, שזו עבודת צדיק הדור להשפיע אורה

לבני הדור. וביקש שהקב"ה יתן לו את האורה ואת הבהירות שיוכל להשפיע ליהודים את ההרגשה ש"ה' אלקי אבותם", ואז מה צורך להם עוד במופתים. אם יקבל את הכח להשפיע ולהקרין אורה על נשמותיהם אין עוד צורך במופתים, ואם לא יוכל להאיר להם מה יועילו המופתים.

אך כנראה עדיין לא הגיע הזמן לגאולה כזו. שהרי באמת כל הגלות היא כדכ' (ישע"ה ה, יג) גלה עמי מבלי דעת, מפני שחסר דעת, שענין דעת הוא קשר אהבה להשי"ת. ואילו היה לעם ישראל את קשר האהבה להשי"ת אזי ברגע אחד היתה הגלות מתבטלת. אך עוד לא הגיע הזמן, והיה צורך לעבור את כל השלב של האותות והמופתים, והיה צורך שיהא "וידעו מצרים כי אני ה'". ובעיקר מפני שהקב"ה הבין אחרת, ואין אנו יודעים את הכוונה העליונה, כי החקר אל' תמצא. אבל תוכן דבריו של משה לא היו ויכוח על עצם השליחות, אלא בקשה להשפיע את אור האמונה ובהירות האמונה, שלא תהא האמונה מיוסדת רק על המופתים.

ותמיד היה ויכוח זה בין שתי השיטות באמונה. ואצל חסידים אחזו מאמונה הנובעת מאור הנשמה, אמונה שאין בה מקום ותפיסה לקושיות, משום ששום קושיא בעולם אינה יכולה להטיל בה ספק. אמנם דברים רבים אינם מובנים, אבל מה בכך שלא מבינים, כל אחד יודע שההבנה האנושית היא מוגבלת, כמה כבר יכול המח האנושי להקיף, וכלום מה שכן מבינים הוא אכן כך כפי שמבינים אותו.

האמונה הנובעת מאור הנשמה היא הרגשה בהירה של אמונה המופיעה עם השראה של חמימות ושל קירבה, בבחי' מי גוי גדול אשר לו אלקים קרובים אליו. יש דברים שאדם מאמין בהם, אבל הם כל כך רחוקים ממנו שאינם אומרים לו מאומה. אבל אצל יהודים הרי מי גוי גדול אשר לו אלקים קרובים אליו, זה קרוב וזה מחמם את לבו של יהודי, כאדם שנכנס ביום סגריר לבית מוסק ומתיישב על יד התנור, שהחמימות מנשבת בעצמותיו ועושה לו טוב בכל פינות ומחנות. האמונה הזאת מביאה ביהודי השראה של שלווה ומרגוע, גם כי אלך בגיא צלמות לא אירא רע, הוא רגוע לחלוטין עד שאפילו הלב לא דופק בבהלה, כי נכון לבו סמוך ובטוח בה'. ואין שום דרך לאדם להגיע להרגשה כזו של מהימנותא שלימתא, רק מכח נשמת ש-די תבינם.